

3

Jehuda ben Méir ha-Kohen

(XI. század)

Zsidó kereskedők Magyarországon (Hágár)

A XI. század első fele

apud: Méir ben Barukh Rothenburg (XIII. század)

Ú j a b b k i a d á s o k :

Mosche Arje Bloch, *Sut ha-MAHARAM ben Barukh* (Budapest: Buchhandlung Joseph Sternberg, 1895)

Shlomo J. Spitzer & Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig* (Hungaria Judaica, 16) (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 2003), pp. 107–111, no. 5 (= Bloch, no. 903); pp. 112–113 (= Bloch, no. 904), no. 6; pp. 114–115, no. 7 (= Bloch, no. 935) (héber szöveg és magyar fordítás)

Reuven és Simeon¹ ítéletért (*din*) jöttek. Reuven ezt állítja: “Megegyeztem velem Hágár (HGR) földjén,² hogy beszéljek az érdekében a királynéval,³ hogy parancsolja meg a pénzverés előjárójának (*baal ha-matbéa*) száz fontnyi⁴ aprópénz készítését Simeon számára az ő ezüstjéből. És az ebből származó hasznomat megosztom veled. Azt mondtam neki: De hiszen nincs is ezüstöd. Ő azt válaszolta: Majd azon

¹ Reuven, Simeon: A rabbinikus irodalomban, ezen belül főként a responsum irodalomban, ha a valós neveket valamilyen oknál fogva nem kívánták nyilvánosságra hozni, az illető(k) jelölésére rendszerint a bibliai Jákob fiainak, illetve feleségeinek és leányának nevét használták. (Gen. 35,23 skk.) Kényes ügyekben ez nagyon is indokolt volt. Lehetővé tette, hogy az ügy mérlegelésekor a személyes vonatkozásoktól eltekintsenek, és kizárólag a jogi, illetve halákhikus problémára figyeljenek. Ma ezt az eljárást a személyiségi jogok védelmének tekintik.

² Hágár: Ábrahám mellékfelesége, Jismáél (Izmael) anyja (Gen. 16,1 skk.). A középkori zsidó irodalomban a Hágár – Hungaria nevek hasonlósága miatt általánosan használják mint a magyarok és Magyarország elnevezését. Az alább következők során is számos forrásban szerepel. Lehetséges, hogy a névhasználat a honfoglaló magyar törzsszövetség keleti eredetére is utal: Ábrahám és Hágár fia, Jismáél, az arabok őse, lásd Gen. 25,12 skk. – A Hágár és hasonló nevek használatával összefüggő aggályokat már Kohn Sámuel nagyjából elhárította, lásd Héber kútforrások (1881), pp. 144–159: “»Hagar«” mint Magyarország elnevezése”; Samuel Kohn, “Das Land Hagar in der hebräischen-mittelalterlichen Literatur”, *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums*, 30 / NF 13 (1881), pp. 145–161, 193–201; továbbá Samuel Krauss, “Die hebräischen Benennungen der modernen Völker”, in: Salo W. Baron & Alexander Marx, Eds., *Jewish Studies in Memory of George A. Kohut, 1874–1933* (New York: Alexander Kohut Memorial Foundation, 1935), pp. 379–412, kül. p. 392 sk., no. 21.

³ Ti. a magyar királynéval.

⁴ A héber szövegben litra, ennek Magyarországon a pesitum (aprópénz; “fillér”, többes számban) volt a váltó egysége. A különböző pénznemek használatának valószínűleg az volt az oka, hogy a két szerződő fél nem magyarországi, hanem német (askenázi) illetőségű volt. Lásd Ben-Zion Dinur, *Toldot Jisráél: Jisráél ba-gola*, II, 2 (Tel-Aviv: Devir, 1966), p. 247 sk.

leszek, hogy legyen, s a Teremtő talán megsegít. Hallgattam reá, és beszéltem a királynéval, aki megparancsolta a pénzérmék előjárójának, hogy csináltassa meg az aprópénzt Simeonnak. Én pedig a királyné megbízásából elutaztam, és egyik társamat megtettem helyettesemnek. Tanúk előtt meghatalmaztam a Simeontól nekem járó haszonrész átvételére. De Simeon csak hét fél-ezüstöt⁵ adott át neki, nem többet, és én követelem a fennmaradó részt.”

Simeon ezt felelte neki: “Igen, szándékomban volt megkérdezni a királynét, hogy csinálthatók-e aprópénzt (*pesitim*), ha a Hely (*ha-maqom*)⁶ megáld ezüsttel. De attól féltem, hogy be fogsz feketíteni a királyné előtt, ezért arra kérném, hogy tekintsen el a történetektől. De te minden erőddel azon voltál, hogy elrontsd a dolgot, ezért én magam beszéltem a királynéval, és megtettem a tőlem telhetőt. És annak ellenére, hogy te úton voltál, egy *zakuk*-ot⁷ átadtam a megbízottadnak,⁸ hatot pedig, amint megfogadtam neked, kölcsönképpen adtam neki, mert szüksége volt rá, és tehetségem szerint én magam fáradoztam a dolgon.”

[V á l a s z .]

Úgy vélem, hogy Reuvénnek nincs mit számon kérnie Simeonon, mert az, amit megbeszéltek, nem minősül megállapodásnak, és a feltételeik, amelyekre nézve megállapodtak, nem létező dologra van szabva. Mert hol volt az ezüst? Kiknek a kezében volt? Az Izráelben⁹ elterjedt szabály (*halákha*) szerint nem létező dolgot nem lehet birtokolni,¹⁰ ezért ő nem követelhet rajta semmit.

*

És amit kérdeztél. Reuvén és Simeon Hágár (HGR) földjén voltak. Reuvén egy font (*litra*) aranyat adott Simeonnak, hogy vásároljon és szállítson árukat Magencba (M^cGNC),¹¹ és ott adja el azokat, és cserébe vásároljon olyan holmit, amit Hágár földjén keresnek. Ezt (szintén) adja el, és a hasznon osztozni fognak. Simeon így is tett, vásárolt, amit vásárolt, és Magencba szállította. Amint odaérkezett, összehallgott Reuvén hitelezőivel, akik azt kérték a községtől,¹² hogy vegye el Reuvén vagyonát, és fizesse ki őket. Így is tettek. Elrendelték, hogy Simeon tegye le megbízott kezébe Reuvén nála lévő minden pénzét (*mámon*), kivéve a hasznot (RYVH / *revah*). Simeon ezt megtette. Letette a tőkét (*keren*), de a hasznból az őt magát illető részt megtartotta, mivel ezt mondta: “Mínhogy a tőkét (Reuvén) miatt vették el, nem tudok kereskedni, sem visszatérni hozzá,¹³ nincs része ebben a haszonban. Ezért a neki járó haszon(rész)t is a magam számára veszem el.”

⁵ Értsd: fele értékű / fél darab ezüstpénz.

⁶ Az istennév helyett.

⁷ Zakuk: “tisza / finomított (ezüst)”; mint pénz változó értékű.

⁸ Ti. a szóban forgó fél-ezüstöt.

⁹ Értsd: a zsidók körében.

¹⁰ A talmudi szabály a következő: “Nem létező dolgot nem lehet birtokolni”. Lásd bT Bava mecia, 33b.

¹¹ Magenc / Magenca: Mainz.

¹² Hasonló esetekből tudjuk, hogy a középkori zsidó község feladatai közé tartozott a belső rend fenntartása és a szükséges intézkedések megtétele a község tagjai között felmerülő jogi ügyekben. Lásd Shlomo J. Spitzer, A középkori zsidó történelemből: Askenázi zsidóság a keresztes háborúk előtt (MTA Judaisztikai Kutatócsoport. Értesítő, no. 14) (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1996).

¹³ Ti. a tőkéhez; értsd: nincs tőkéje, nem tudja visszaszerezni.

Meg kell tudnom tehát, hogy Simeon mellett van-e a törvény.

[V á l a s z .]

Azt gondolom, hogy Reuvénnek nem jár a keletkezett haszonból semmi, mert az őt illető részt már megkapta, és megosztották a társulásnak megfelelően. Simeon jogosult arra, ami nála van.

*

Reuvén és Simeon Hágár (HGR) földjén voltak. Reuvén tíz *muzhavá-t*¹⁴ és két *kuprins-t*¹⁵ adott át Simeonnak, hogy vigye Magencba: ennek adja a *muzhavá-t*, a *kuprins-t* pedig valaki másnak.

Simeon megérkezett Magencba, de nem adta át a dolgokat az illetőknek. Sok idő múltán Reuvén bátyja Magencba ment, és megkérdezte Simeont: “Átadtad a testvérem által küldött (pénz)eket azoknak, akiket illetnek?” Simeon azt felelte: “Jó, hogy emlékeztetsz. Attól a naptól fogva, hogy Reuvén átadta nekem őket, nem látta, nem emlékszem rájuk, és nem tudom, hol vesztek el. De magától értetődik, hogy köteles vagyok megtéríteni őket.”

És most Simeon a Hágár-beli értéknek megfelelően akar fizetni, a követelők¹⁶ pedig a Magenc-beli értéket akarják. Meg kell tehát tudnunk, hogy ki mellett van a törvény.

[V á l a s z .]

Azt gondolom, hogy abban az esetben, ha tudnánk, hogy a holmik hol vesztek el, az adott helynek megfelelő értéket kellene fizetnie. De mivel az egyik ezt állítja, a másik pedig azt, úgy látjuk, hogy a törvény a követelők mellett van, mert valószínű (mondhatjuk azt), hogy a holmik eljutottak Magencba, és ott vesztek el, és Simeon a Magenc-beli értéküknek megfelelően köteles fizetni értük.

¹⁴ Muzhava: aranypénz, a héber záháv szóból.

¹⁵ Kuprins: a német Kupfer szóból, “réz”, “rézpénz”. – Magyarországon csak III. Béla idején vertek rézpénzt, a szöveg azonban nem feltétlenül magyarországi pénznemre utal.

¹⁶ Értsd: az a két személy, akiket a pénzek megillettek; az alperesek.